

MGR EDYTA ADAMCZYK-WOŹNIAK

OPŁATY INKASOWANE PRZEZ ORGANIZACJE ZBIOROWEGO ZARZĄDZANIA JAKO REKOMPENSATA ZA DOZWOLONY UŻYTEK CHRONIONYCH UTWORÓW ORAZ ZASADY PODZIAŁU TYCH OPŁAT

Organizacje zbiorowego zarządzania posiadają ustawowe umocowanie do reprezentowania interesów twórców, w tym także do pobierania opłat z tytułu korzystania z utworów lub przedmiotów praw pokrewnych. Według art. 104 § 1 ustawy prawo autorskie i prawa pokrewne organizacjami zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi, w rozumieniu ustawy, są stowarzyszenia zrzeszające twórców, artystów wykonawców, producentów lub organizacje radiowe i telewizyjne, których statutowym zadaniem jest zbiorowe zarządzanie i ochrona powierzonych im praw autorskich lub praw pokrewnych oraz wykonywanie uprawnień wynikających z ustawy.

Treścią prawa autorskiego są autorskie prawa osobiste i prawa majątkowe. Prawa osobiste podkreślają intelektualny związek autora z utworem, natomiast prawa majątkowe mają zagwarantować twórcy korzyści ekonomiczne z tytułu użytkowania dzieła. Zgodnie z art. 17 Ustawy, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu.

Opłaty za korzystanie z utworu związane są ze ściśle określonymi polami eksploatacji tego utworu, rozumianymi jako wyodrębnione formy korzystania z dzieła. Ustawa nie zawiera zamkniętego katalogu pól eksploatacji, ponieważ rozwój techniki pozwala na poszerzanie katalogu, bądź jego modyfikację. W art. 50 Ustawy wymienione zostały te najważniejsze: 1) w zakresie utrwalania i zwielokrotniania utworu – wytwarzanie określoną techniką egzemplarzy utworu, w tym technikami drukarską, reprograficzną, zapisu magnetycznego oraz cyfrową; 2) w zakresie obrotu oryginałem albo egzemplarzami, na których utwór utrwalono – wprowadzanie do obrotu, użyczenie lub najem oryginału albo egzemplarzy; 3) w zakresie rozpowszechniania utworu w sposób inny niż określony w pkt. 2 – publiczne wykonanie, wystawienie, wyświetlenie, odtworzenie oraz nadawanie i reemitowanie, a także publiczne udostępnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym.

Z powyższego wynika, że najszerszą formą korzystania z dzieła jest jego rozpowszechnianie. Zgodnie z definicją ustawową w art. 6 ust 1 pkt. 3 Ustawy utworem rozpowszechnionym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został w jakikolwiek sposób udostępniony publicznie. W kategorii rozpowszechniania zawiera się zatem zarówno nadawaniem utworu drogą emisji radiowej lub telewizyjnej, prowadzonej w sposób bezprzewodowy (naziemny

lub satelitarny) lub w sposób przewodowy, jak również reemitowanie utworu przez inny podmiot niż pierwotnie nadający, drogą przejmowania w całości i bez zmian programu organizacji radiowej lub telewizyjnej oraz równoczesnego i integralnego przekazywania tego programu do powszechnego odbioru¹. Pole eksploatacji, zwane odtwarzaniem, zdefiniowane zostało w art. 6 ust 1 pkt. 9 Ustawy, według którego odtworzeniem utworu jest jego udostępnienie bądź przy pomocy nośników dźwięku, obrazu lub dźwięku i obrazu, na których utwór został zapisany, bądź przy pomocy urządzeń służących do odbioru programu radiowego lub telewizyjnego, w którym utwór jest nadawany.

W zależności od formy korzystania z utworu lub przedmiotu prawa pokrewnego: twórcom, artystom wykonawcom, wydawcom lub producentom wideogramów i fonogramów należne jest wynagrodzenie. Opłaty za korzystanie z utworów chronionych pobierane są od użytkowników na podstawie umów licencyjnych, zawieranych za pośrednictwem właściwych organizacji zbiorowego zarządzania. Stawki opłat określone są w tabelach wynagrodzeń za korzystanie z utworów lub przedmiotów praw pokrewnych² na poszczególnych polach eksploatacji.

Oprócz pobierania od użytkowników wynagrodzeń na podstawie umów licencyjnych, organizacje zbiorowego zarządzania zajmują się także inkasowaniem i podziałem opłat za wykorzystywanie utworów w ramach dozwolonego użytku osobistego. Instytucja dozwolonego użytku osobistego to licencja ustawowa, ograniczająca monopol prawno autorski na rzecz umożliwienia osobie fizycznej na korzystanie z już rozpowszechnionego utworu na wszystkich polach eksploatacji utworu. Może zatem polegać także na zwielokrotnieniu digitalnym lub dowolnej postaci rozpowszechnienia³. Użytek osobisty pozwala na korzystanie z utworu w kręgu osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego. Eksploatacja utworu na licencji ustawowej dozwolonego użytku prywatnego ma zatem miejsce w związku z np. wspólnymi zainteresowaniami i nie wyklucza relacji nawiązanych za pośrednictwem Internetu⁴. Zakres korzystania z utworu w ramach dozwolonego użytku ogranicza art. 35 Ustawy, według

¹ Art. 6 ust 1 pkt 4 i 5 Ustawy prawo autorskie

² *Ustalanie wynagrodzeń...* Edyta Adamczyk, *Kwartalnik Naukowy* 4/2011, *Prawo Mediów elektronicznych*

³ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2010, s. 157

⁴ Tamże.

którego „dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słuszne interesy twórcy”.

I. Opłaty reprograficzne stanowiące rekompensatę za dozwolony użytek osobisty (tzw. Copyrights Levies)

1. Opłata pobierana od posiadaczy urządzeń reprograficznych, prowadzących działalność gospodarczą w zakresie zwielokrotniania utworów dla własnego użytku osobistego osób trzecich

Na podstawie art. 20¹ ust. 1 Ustawy posiadacze urządzeń reprograficznych, którzy prowadzą działalność gospodarczą w zakresie zwielokrotniania utworów dla własnego użytku osobistego osób trzecich, są obowiązani do uiszczania, za pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi, opłat w wysokości do 3% wpływów z tego tytułu na rzecz twórców oraz wydawców, chyba że zwielokrotnienie odbywa się na podstawie umowy z uprawnionym. Opłaty te przypadają twórcom i wydawcom w częściach równych. Zgodnie z ust. 2 art. 20¹ Ustawy Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, po zasięgnięciu opinii organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi, stowarzyszeń twórców oraz wydawców, a także opinii właściwej izby gospodarczej określa, w drodze rozporządzenia, wysokość opłat, o których mowa w ust. 1, uwzględniając proporcje udziału w zwielokrotnianych materiałach utworów zwielokrotnianych dla własnego użytku osobistego, sposób ich pobierania i podziału oraz wskazuje organizację lub organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi uprawnione do ich pobierania. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 2 czerwca 2003 r. uprawnionymi do pobierania opłat reprograficznych są – na rzecz autorów Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych KOPIPOL w Kielcach oraz na rzecz wydawców Stowarzyszenie Autorów i Wydawców „Polska Książka”.

2. Opłata pobierana od producentów i importerów z tytułu sprzedaży urządzeń i nośników służących do utrwalania utworów

Na podstawie art. 20 ust. 1 Ustawy producenci i importerzy:

- 1) magnetofonów, magnetowidów i innych podobnych urządzeń,
- 2) kserokopiarek, skanerów i innych podobnych urządzeń reprograficznych, umożliwiających pozyskiwanie kopii całości lub części egzemplarza opublikowanego utworu,
- 3) czystych nośników służących do utrwalania, w zakresie własnego użytku osobistego, utworów lub przedmiotów praw pokrewnych, przy użyciu urządzeń wymienionych w pkt. 1 i 2 – są obowiązani do uiszczania organizacjom zbiorowego zarządzania, działającym na rzecz: twórców, artystów wykonawców, producentów fonogramów i wideogramów oraz wydawców, opłat w wysokości nieprzekraczającej 3% kwoty należnej z tytułu sprzedaży tych urządzeń i nośników. Zgodnie z ust. 5 art. 20

Ustawy Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego po zasięgnięciu opinii organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi, stowarzyszeń twórców, artystów wykonawców, organizacji producentów fonogramów, producentów wideogramów oraz wydawców, jak również organizacji producentów lub importerów urządzeń i czystych nośników wymienionych w ust. 1, określa, w drodze rozporządzenia: kategorie urządzeń i nośników oraz wysokość opłat, o których mowa w ust. 1, kierując się zdolnością urządzenia i nośnika do zwielokrotniania utworów, jak również ich przeznaczeniem do wykonywania innych funkcji niż zwielokrotnianie utworów, sposób pobierania i podziału opłat oraz organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi uprawnione do ich pobierania.

Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 2 czerwca 2003 r. zawiera załączniki z wykazami konkretnych kategorii nośników i urządzeń, służących do utrwalania utworów oraz wysokość opłaty w procentach liczona od ceny sprzedaży każdego urządzenia lub nośnika. Przykładowo w załączniku nr 1 zawierającym wykaz magnetofonów i innych podobnych urządzeń oraz związanych z nimi czystych nośników – wskazano, że z tytułu sprzedaży zestawu samochodowego z odtwarzaczem płyt CD z funkcją nagrywania wysokość opłaty wynosi 1,08% (pkt. 28 tabeli), za komputerowy twardy dysk Standard opłata wynosi 1% (pkt. 22 tabeli), za kartę pamięci (w tym pendrive i inne półprzewodnikowe wymienne pamięci masowe) opłata wynosi 0,47% (pkt. 7 tabeli). Załącznik nr 2 do rozporządzenia zawiera wykaz magnetowidów i innych podobnych urządzeń oraz związanych z nimi czystych nośników. Według wykazu za kasetę VHS pobiera się opłatę w wysokości 3% (pkt. 8 tabeli), a za odtwarzacz systemu DVD z funkcją nagrywania opłata wynosi 1,46% (pkt. 13 tabeli). Załącznik nr 3 stanowi wykaz kserokopiarek, skanerów i innych podobnych urządzeń oraz związanych z nimi czystych nośników. Zgodnie z wykazem za kopiarke, w tym: atramentową, laserową, analogową i termosublimacyjną pobierana jest opłata w wysokości 3% (pkt. 1 tabeli), a za papier formatu A3 i A4 opłata wynosi 1,25% (pkt. 8 tabeli).

Według informacji zamieszczonej na stronie Stowarzyszenia Autorów i Wydawców „Polska Książka”⁵ „podstawą naliczenia opłaty zawsze jest cena papieru określona w umowie sprzedaży” i nie ma znaczenia okoliczność, czy cena została przez nabywcę zapłacona. Dodatkowo podstawą naliczenia opłaty jest cena brutto, czyli zawierająca właściwą stawkę podatku VAT. Stowarzyszenie wyjaśnia, że za takim rozwiązaniem przemawia użycie w Ustawie określenia, iż opłaty nalicza się od „wpływów z działalności”, a to jest kategoria najszerza i w związku z tym nie ma uzasadnienia dla wyłączenia pewnych składników (podatek VAT) tych wpływów.

W tym samym rozporządzeniu z dnia 2 czerwca 2003 r. Minister Kultury określa organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i prawami pokrewnymi, które są uprawnione do pobierania oraz podziału opłat od poszczególnych urządzeń i czystych nośników. Opłaty wyszczególnione w art. 20 ust. 1 Ustawy mają za zadanie zrekompensować uszczerbek doznawany przez: twórców, artystów wykonawców, producentów fonogramów i wi-

⁵ www.polskaskiazka.pl

deogramów oraz wydawców na skutek kopiowania w ramach dozwolonego użytku osobistego utworów, artystycznych wykonań i nagrań. W orzecznictwie i literaturze utrwalił się pogląd, że rozwój techniki i coraz łatwiejsza i szersza dostępność do środków reprograficznych zagraża interesom majątkowym twórców i wydawców. Ustawodawca ryzykiem ewentualnych strat obciążył producentów i importerów urządzeń i czystych nośników, umożliwiających kopiowanie utworów w ramach dozwolonego użytku. Sąd Najwyższy podzielił ten pogląd między innymi w wyroku o sygn. V CSK 22/2008 z dnia 19 czerwca 2008r⁶. uznając, że roszczenie o opłaty z tytułu sprzedaży urządzeń reprograficznych umożliwiających kopiowanie w całości lub części egzemplarza opublikowanego utworu przysługuje organizacjom zbiorowego zarządzania, działającym na rzecz twórców lub wydawców, a nie twórcom i wydawcom (art. 20 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych – Tekst jednolity: Dz. U. 2006 r. Nr 90 poz. 631 ze zm.). W przedmiotowej sprawie strona pozwana określiła przepis art. 20 ust 1 pkt. 2 Ustawy jako niezgodny z Konstytucją i zarzuciła, że w skutek braku efektywnych metod wykrywania naruszeń praw twórców i wydawców przez organizacje zbiorowego zarządzania, ustawodawca obciążył kosztami ryzyka naruszeń własności intelektualnej legalnie działających przedsiębiorców. Sąd Najwyższy nie podzielił tego poglądu i stwierdził, że opłata ta stanowi kompensatę uszczerbku doznawanego przez twórców i wydawców na skutek kopiowania utworów w ramach dozwolonego użytku. Sąd nie zajął się jednak rozstrzygnięciem, czy opłata powinna obciążać wszystkie transakcje, czy tylko te, których przedmiotem są urządzenia przeznaczone do użytku osobistego oraz, czy w kręgu zobowiązanych znajdują się jedynie importerzy i producenci – zgodnie z literalnym brzmieniem art. 20 ust. 1 Ustawy – czy także np. dystrybutorzy takich urządzeń i nośników.

W dniu 31 października 2008 r. do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wpłynął wniosek złożony przez Audiencia Provincial de Barcelona o wydanie, na podstawie art. 234 WE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, a dotyczącym wykładni pojęcia godziwej rekompensaty zdefiniowanej w art. 5 ust. 2 lit b) dyrektywy 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europejskiej z dnia 22 maja 2001 r. Wniosek złożony został w związku ze sprawą Padawan SL przeciwko Sociedad General de Autores y Editores de Espana (SGAE), dotyczącą „opłaty licencyjnej za kopię na użytek prywatny”⁷. W toku rozpatrywania sprawy Trybunał podniósł, że ochrona praw autorskich „zapewnia utrzymanie kreatywności w interesie: autorów, artystów, wykonawców, producentów, konsumentów, kultury i gospodarki, jak również szerokiej publiczności”, a twórczą pracę należyne jest stosowne wynagrodzenie. Według art. 5 dyrektywy 2001/29 państwa członkowskie mogą przewidzieć wyjątki lub ograniczenia w odniesieniu do prawa do zwielokrotniania – między innymi przez osobę fizyczną kopiującą utwór do prywatnego użytku i do celów niehandlowych w jakikolwiek sposób i przy użyciu każdego sprzętu. Takie zwielokrotnienie powinno być zrównoważone godziwą rekompensatą z tytułu korzystania z dzieła. Przedmiotem sprawy było między innymi odpowiedzenie na pytanie, czy jest zgodne z dyrektywą 2001/29 obciążanie opłatą licencyjną z tytułu zwielokrotniania utworu na użytek prywatny:

sprzętu, urządzeń i nośników cyfrowych bez rozróżnienia faktycznego przeznaczenia tych urządzeń i nośników. Czy jest prawidłowym, że do obciążenia opłatą wystarczy gotowość sprzętu i uprawdopodobnienie, że zostanie on użyty do wykonania kopii prywatnej – nie jest natomiast wymagane ustalenie, że osoba fizyczna faktycznie wykonywała kopię na użytek prywatny i czy w związku z tym twórca poniósł z tego tytułu szkodę. Trybunał odpowiedział, że „konieczny jest związek między stosowaniem opłaty licencyjnej przeznaczonej na finansowanie godziwej rekompensaty w odniesieniu do sprzętu, urządzeń oraz nośników zwielokrotniania cyfrowego, a domniemanym przeznaczeniem tego sprzętu itd. do celów zwielokrotniania na użytek prywatny”. Trybunał stwierdził, że nie jest zatem zgodne z art. 5 lit b) dyrektywy 2001/29 obciążanie opłatą wszystkich rodzajów sprzętów, urządzeń i nośników cyfrowych bez rozróżnienia przeznaczenia tych przedmiotów.

Pytania postawione do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu przez Sąd Apelacyjny we Wrocławiu postanowieniem z dnia 30 czerwca 2011 r. dotyczyły podobnego zagadnienia⁸. W sprawie rozpatrywanej przez Sąd Apelacyjny pozwana osoba fizyczna, prowadząca działalność gospodarczą w przedmiocie hurtowej i detalicznej sprzedaży kserokopiarek, faksów, urządzeń poligraficznych oraz usługi kserograficzne zaprzestała uiszczania na rzecz organizacji zbiorowego zarządzania opłat wskazanych w art. 20 ust 1 Ustawy, ponieważ jej zdaniem jej działalność nie mieści się w kategorii producentów i importerów urządzeń reprograficznych, ponieważ jest dystrybutorem, zbywającym urządzenia dalszym sprzedawcom, a nie podmiotom, które mogłyby korzystać z kopiowania w ramach dozwolonego użytku. Sąd Okręgowy uwzględnił powództwo organizacji zbiorowego zarządzania i zobowiązał pozwanego do wypełnienia obowiązku informacyjnego zdefiniowanego w art. 105 ust. 1 i 2 Ustawy, umożliwiającego wyliczenie wysokości należnej opłaty. W toku rozpatrzenia apelacji Sąd Apelacyjny uznał, że konieczne jest dokonanie wykładni art. 105 ust. 2 w związku art. 20 ust 1 i 2 Ustawy i odpowiedź na pytanie, czy obowiązek informacyjny oraz obowiązek obciążenia opłatą dotyczy wszystkich transakcji sprzedaży urządzeń reprograficznych i czystych nośników, „czy też powinny one dotyczyć tylko tych transakcji, w których strona kupująca należy do kręgu podmiotów, mogących zgodnie z art. 23 Ustawy korzystać z dozwolonego użytku”. W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy wykazał, że w przedmiotowej sprawie obowiązek informacyjny (i tym samym obowiązek uiszczania opłat reprograficznych) dotyczy również sprzedawcy w łańcuchu dystrybucyjnym, ale jednocześnie wskazał, że trafne argumenty pozwanego można traktować, jako postulaty de lege ferenda w kwestii zmiany brzmienia art. 20 ust. 1 i 2 Ustawy oraz szczegółowego opisu podmiotów, używających urządzeń reprograficznych dla celów osobistych. Zdaniem Sądu dopiero wówczas możliwa była by interpretacja tegoż przepisu z uwzględnieniem motywów dyrektywy 2001/29/WE oraz uzasadnienia wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, z dnia 21 października 2010 r. w sprawie C-467/08.

W mojej opinii art. 23 ust 2 Ustawy w brzmieniu „zakres własnego użytku osobistego obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku

⁶ LexPolonica nr 1928625

⁷ LexPolonica nr 2399047, www.curia.europa.eu

⁸ Uchwała Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 26.10.2011r. III CZP 61/2011; LexPolonica nr 2780284

osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego” precyzyjnie definiuje krąg podmiotów uprawnionych do nieodpłatnego korzystania z utworu w ramach dozwolonego użytku. Nie powinno być zatem wątpliwości, czy strona transakcji sprzedaży urządzenia do tego kręgu należy. Ponadto każde urządzenie lub czysty nośnik, będący przedmiotem dystrybucji zostało wcześniej opłacone zgodnie z art. 20 ust. 1 i 2. Ustawy przez producenta lub importera urządzenia lub nośnika. Instytucja dozwolonego użytku chronionych utworów upoważnia do nieodpłatnego korzystania z rozpowszechnionego już utworu. Opłata z tytułu sprzedaży urządzeń i czystych nośników, mogących służyć do zwielokrotniania utworu w ramach dozwolonego użytku ma na celu naprawienie twórcy potencjalnej szkody za korzystanie z jego dzieła objętego ochroną.

Idea pobierania opłaty, będącej „godziwą rekompensatą” zakłada, że kopie masowo wykonane dzięki dzisiejszym możliwościom technicznym przez osoby fizyczne, działające prywatnie powodują wyrządzenie uszczerbku majątkowego twórcy danego utworu i to na tych osobach ciąży obowiązek naprawienia szkody. W związku z oczywistymi trudnościami zidentyfikowania konkretnej osoby fizycznej, a następnie wykazania rozmiaru strat, jakie wyrządziła – opłatą reprograficzną wolno obciążać nie osoby prywatne, ale podmioty dysponujące sprzętem i urządzeniami i profesjonalnie zajmujące się udostępnianiem i wykonywaniem usług zwielokrotniania. Podmioty zobowiązane wliczają zwykle kwotę opłaty za kopię na użytek osobisty w cenę udostępniania sprzętu lub cenę świadczonej usługi, co w konsekwencji powoduje, że ciężar opłaty ostatecznie spoczywa na odbiorcy prywatnym. Naliczenie opłaty wynika zatem z samej zdolności urządzenia lub czystego nośnika do wykonania kopii prywatnej, bez konieczności udowodnienia tego faktu przez uprawnionego do pobrania opłaty oraz bez konieczności wykazania faktycznych strat. Z oczywistych względów podyktowanych stopniem rozwoju technologii przeprowadzenie takiego dowodu jest niemożliwe, ale także należy pamiętać, że sprzęt wymieniony w art. 20 ust. 1 Ustawy jest użytkowany zarówno w gospodarstwach domowych, jak i przy zwykłych czynnościach prowadzenia firmy, nie tylko i może nie przede wszystkim do wykonywania prywatnych kopii utworów chronionych. Skanuje się i kopiuje także np. dokumentację prywatną i firmową, formularze, własne utwory w postaci tekstów, czy zdjęć. Opłata pobierana jest zaś od każdego sprzedanego egzemplarza urządzenia, czystego nośnika lub rzy papieru, bez względu na ich rzeczywiste wykorzystanie.

3. Obowiązek informacyjny

Na podmiotach zobowiązanych do uiszczania opłat określonych w art. 20 i art. 20¹ Ustawy ciąży obowiązek informacyjny zdefiniowany w art. 105 ust. 2 Ustawy, według którego w zakresie swojej działalności organizacja zbiorowego zarządzania może się domagać udzielenia informacji oraz udostępnienia dokumentów niezbędnych do określenia wysokości dochodzonych przez nią wynagrodzeń i opłat. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu zadał pytanie Trybunałowi Konstytucyjnemu, czy przyznanie organizacjom zbiorowego zarządzania tak szerokich uprawnień nie jest sprzeczne z konstytucją. Według wrocławskiego sądu, zakres żądanych informacji narusza tajemnicę handlową, która jest gwarantowana przez zasadę wolności działalności gospodarczej.

Wolność ta może być ograniczona tylko ze względu na ważny interes publiczny. „Tymczasem interes organizacji zbiorowego zarządzania nie jest interesem publicznym, lecz sumą cząstkowych interesów prywatnych twórców i wydawców”. Zgodnie z art. 20 ust. 4 Ustawy z kwoty uzyskanej z tytułu opłat ze sprzedaży urządzeń reprograficznych oraz związanych z nimi czystych nośników 50% przypada twórcom, a 50% – wydawcom. Zdaniem sądu wprowadzona przez ustawodawcę „przymusowa darowizna” powinna posiadać przynajmniej precyzyjnie oznaczonego „obdarowanego”. Wrocławski sąd zakwestionował również pobieranie opłat na rzecz wydawców, ponieważ wydawca niczym nie różni się od innego przedsiębiorcy, a zatem nie ma podstaw do jego uprzywilejowanej pozycji na rynku prawno-autorskim⁹. W mojej opinii argumentacja Sądu Apelacyjnego jest trafna, ponieważ przy obecnej konstrukcji przepisu art. 20 Ustawy i związanego z nim obowiązku informacyjnego zdefiniowanego w art. 105 ust. 2 Ustawy – grupa przedsiębiorców zobowiązana została do ujawniania i przekazywania szczegółowych danych i dokumentów, dotyczących prowadzonej działalności gospodarczej. Naliczane na podstawie tak uzyskanych informacji opłaty trafiają w konsekwencji do licznego i bliżej nie sprecyzowanego kręgu podmiotów.

Trybunał Konstytucyjny nie podzielił stanowiska Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu i orzekł¹⁰, że art. 105 ust. 2 Ustawy w zakresie dotyczącym opłat jest zgodny z art. 22 Konstytucji¹¹, ponieważ celem opłaty określonej w art. 20 Ustawy oraz obowiązku informacyjnego jest ochrona innych osób to znaczy twórców, artystów, wykonawców, producentów fonogramów i wideogramów oraz wydawców, a zatem ograniczenie wolności gospodarczej nastąpiło ze względu na ważny interes publiczny. Ponadto ograniczenie to „nie narusza zasady proporcjonalności, ponieważ służy ochronie interesów i wartości konstytucyjnych, takich jak: prawa twórców, społeczne przesłanki i ekonomiczne podstawy gospodarki rynkowej”. W konkluzji zdaniem Trybunału żądanie przez organizację zbiorowego zarządzania informacji o sprzedaży i dokumentów jest konstytucyjne.

II. Opłaty związane z przekroczeniem licencji ustawowej do publicznego odtwarzania utworu

Zgodnie z definicją majątkowego prawa autorskiego zawartego w art. 17 Ustawy prawo twórcy do korzystania z utworu jest wyłączne i skuteczne względem wszystkich. Jest to uprawnienie do decydowania o każdej formie korzystania z niego oraz do wynagrodzenia za to korzystanie. Ograniczenie tego prawa może wynikać wyłącznie z tejże ustawy. Jeśli doszło do naruszenia tego prawa, stosownym wynagrodzeniem, przewidzianym art. 79 Ustawy, jest takie, które autor otrzymałby, gdyby osoba naruszająca jego prawa zawarła umowę o korzystanie w zakresie dokonanego naruszenia. Uregulowanie art. 24 ust. 2 Ustawy wprowadza ograniczenie prawa twórcy do wynagrodzenia (licencja ustawowa), zezwalając posiadaczom urządzeń służących do odbioru programu radiowego lub telewizyjnego do odbierania za ich pomocą nadawanych utworów, choćby

⁹ Rzeczpospolita 10.11.2011r. „Producent ksero zapłaci tantiemy artyście”, www.rp.pl

¹⁰ Wyrok z dnia 11.10.2011r. o sygn. Akt P 18/09, www.trybunal.gov.pl

¹¹ Art. 22 Konstytucji - Ograniczenie wolności działalności gospodarczej jest dopuszczalne tylko w drodze ustawy i tylko ze względu na ważny interes publiczny

urządzenia te były umieszczone w miejscu ogólnie dostępnym, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie korzyści majątkowych. Ten rodzaj licencji ustawowej jest zatem wyłączony w każdym przypadku pojawienia się korzyści majątkowych, choćby korzystanie z programów radiowych i telewizyjnych nie stanowiło głównego celu działalności zarobkowej. Zasadą bowiem jest, że twórca partycypuje w korzyściach majątkowych, które inna osoba uzyskuje – choćby pośrednio – z tytułu rozpowszechniania utworu. Według linii orzeczniczej sądów ciężar dowodu na okoliczności negatywne spoczywa na posiadaczu urządzenia radiowego lub telewizyjnego bez względu na to, jaką profesją zajmuje się przedsiębiorca. Posiadacz urządzenia powinien udowodnić, że organizacja zbiorowego zarządzania nie ma prawa żądać wynagrodzenia z tytułu korzystania z utworów.

Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego – Izby Cywilnej z dnia 18 października 2004 r. o sygn. akt V CK 243/04 „Nieosiąganie korzyści majątkowych z odbioru utworów nadawanych w programie radiowym lub telewizyjnym, odbieranym za pomocą służących do tego celu urządzeń umieszczonych w miejscu ogólnie dostępnym (art. 24 ust. 2 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych – Dz. U. 2000 r. Nr 80 poz. 904 ze zm.), faktem jest prawo niweczącym, co do którego ciężar dowodu spoczywa na posiadaczu tych urządzeń”¹². Sąd Najwyższy wydał wyrok, rozpatrując kasację pozwanego od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu o sygn. akt I ACa 910/03, wydanego w dniu 12 listopada 2003 r. w brzmieniu „Stowarzyszenie twórców może domagać się pieniędzy za odtwarzanie stacji radiowych, np. w sklepie. I to odtwarzający musi udowodnić, że nie łączy się to z osiąganiem przychodów majątkowych”¹³. Przeprowadzenie dowodu na istnienie okoliczności negatywnych jest trudne, a często niemożliwe.

Zgodnie ze zwykłym doświadczeniem życiowym możemy stwierdzić, że istnieją takie rodzaje działalności gospodarczej, które pomimo, że ich głównym celem biznesowym nie jest odtwarzanie muzyki, to korzystanie z utworów muzycznych przekłada się w jakimś stopniu na wysokość zarobków prowadzącego działalność. Znane są powszechnie techniki marketingowe, zgodnie z którymi sam fakt odtwarzania muzyki oraz jej rodzaj ma wpływ na wysokość obrotów w centrach handlowych. Na wyniki takich badań powołują się organizacje zbiorowego zarządzania, uzasadniając swoje roszczenia wobec osób, podmiotów odtwarzających programy radiowe lub telewizyjne przy okazji prowadzenia działalności gospodarczej typu warsztat samochodowy, zakład fryzjerski, czy lokal gastronomiczny lub sklep. Warto jednak zwrócić uwagę, że wielkogabarytowe obiekty handlowe nie korzystają z programów stacji radiowych lub telewizyjnych, ale z muzyki odtwarzanej specjalnie w celu uatrakcyjnienia czasu zakupów oraz zachęcania klientów do przedłużenia czasu spędzanego w obiekcie. Z tego tytułu zawierają z odpowiednią organizacją zbiorowego zarządzania umowy licencyjne. Przykładowo 489 zł miesięcznie płaci hipermarket o powierzchni 3.000 m.kw. w dużej aglomeracji z tytułu odtwarzania utworów z repertuaru ZAIKS-u¹⁴. Inaczej przedstawia się sytuacja hoteli, które – dziś już standardowo – oferują klientom pokoje wyposażone w radio i telewizor.

Wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Warszawie o sygn. Akt VI ACa 62/04 z dnia 8 października 2004 r. „Umieszczenie w hotelach telewizorów celem umożliwienia oglądania programów telewizyjnych nie jest działaniem w ramach licencji ustawowej określonej w art. 24 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, gdyż warunkiem skorzystania z tej licencji jest brak korzyści majątkowych w związku z odbiorem programów”. W toku rozpatrywania apelacji sąd stwierdził między innymi, że umieszczenie odbiorników radiowych i telewizyjnych w pomieszczeniach hotelowych uatrakcyjni ofertę handlową hotelu, a ponadto powoduje, że programy radiowe i telewizyjne mogą być odbierane przez nieograniczoną liczbę osób. Nie jest przy tym istotne, czy klient skorzysta z możliwości odbioru audycji, gdyż ważny jest sam fakt zdolności urządzenia do umożliwienia oglądania telewizji lub słuchania radia. Z tych względów działania prowadzącego hotel nie są działaniami w ramach licencji ustawowej określonej w art. 24 ust. 2 Ustawy, albowiem warunkiem skorzystania z unormowań określonych w tym przepisie jest brak korzyści majątkowych w związku z odbiorem programów.

O ile wyposażenie pokoi hotelowych w odbiorniki radiowe i telewizyjne w oczywisty sposób podnosi standard obiektu oraz wpływa na cenę usługi, to błędne wydaje się założenie, że słuchanie programu radiowego w zakładzie usługowym lub małym sklepie przysparza prowadzącemu działalność korzyści materialnych. Jednak organizacje zbiorowego zarządzania wysuwają roszczenia także wobec takich podmiotów.

W sprawie rozpatrywanej przez Sąd Najwyższy – Izba Cywilna pod sygn. Akt I CK 164/05¹⁵ skargi kasacyjnej Stowarzyszenie Autorów ZAIKS wystąpiło do spółki „B” o udzielenie informacji o ilości placówek handlowych oraz rodzaju urządzeń do odbioru, a następnie zaproponowało wysokość wynagrodzenia. Spółka „B” nie zgodziła się z decyzją Stowarzyszenia, argumentując, iż klienci pojawiają się w jej sklepach w celu zakupu obuwia i nie ma przy tej czynności znaczenia, czy i jaki program radiowy jest odbierany w placówce i nie ma to wpływu na wysokość obrotów. SN oddalił skargę kasacyjną spółki, ponieważ „bez zgody twórcy, żaden podmiot nie może korzystać z utworów chronionych prawem autorskim. Co prawda art. 24 ust. 2 Ustawy przewiduje wyjątek od tej generalnej zasady, jednakże obowiązek udowodnienia braku korzyści materialnych spoczywa na korzystającym z cudzych praw”. Sąd wydał wyrok w brzmieniu: „W przypadku, gdy w sklepie jest włączone radio, właściciel ma obowiązek płacić za nadawanie utworów, o ile nie udowodni, że nie przysparza mu to korzyści majątkowych”.

Dowód na nieosiąganie dodatkowych zarobków z tytułu odbioru programu radiowego udało się przeprowadzić w sprawie rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w C., a następnie na skutek apelacji powoda – Stowarzyszenia Autorów ZAIKS, Sąd Apelacyjny w Katowicach wyrokiem o sygn. Akt I ACa 102/08, z dnia 14 marca 2008r¹⁶ oddalił apelację. W toku rozpatrywania sprawy ustalono, że w lokalu gastronomicznym pozwanego znajduje się odbiornik radiowy, ale jakość odbioru była bardzo niska i audycje radiowe możliwe były do wysłuchania wyłącznie dla pracowników lokalu. Klienci przychodzili zaś w celu spożycia posiłków. Przedstawiciele ZAIKS dowodzili, że wystarczy potencjalna możliwość odbierania chronionego utworu nadawanego w ramach

¹² LexPolonica nr 376967

¹³ LexPolonica nr 364469

¹⁴ Źródło: Gazeta Prawna 21 marca 2012. http://serwisy.gazetaprawna.pl/prawoautorskie/artykuly/604325,kiedy_maly_przedsiębiorca_nie_musi_płacic_tantiem.html

¹⁵ LexPolonica nr 403822

¹⁶ LexPolonica nr 1959563

programu radiowego za pomocą urządzenia służącego do tego celu w lokalu gastronomicznym, aby móc ocenić taki odbiór jako publiczne odtworzenie. Nie ma znaczenia czy radio było włączane stale, czy też sporadycznie ani czy konsumenci byli usatysfakcjonowani. Sąd przychylił się w tym przypadku do argumentacji pozwanego, że odbiór programów radiowych nie był celem działalności lokalu, programy słuchane były sporadycznie przez właściciela i pracowników lokalu, a zatem „odtworzenie utworów nie było nastawione na uprzyjemnienie pobytu klientów” i nie wiązało się z osiągnięciem korzyści majątkowych.

Jednak linia orzecznictwa sądów utrwała pogląd, iż odbiór programów radiowych i telewizyjnych nawet jedynie przy okazji prowadzenia działalności gospodarczej o charakterze nie związanym z publicznym odtwarzaniem utworów muzycznych – ma związek z wysokością obrotów, a dowód na okoliczność przeciwną ciąży na posiadaczu radioodbiornika, choćby był to właściciel zakładu fryzjerskiego, małego sklepiku lub gabinetu lekarskiego.

Na tę linię orzecznictwa polskich sądów powinny mieć wpływ dwa wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wydane w tym samym składzie, w tym samym czasie 15 marca 2012 r. i będące rozstrzygnięciami w z pozoru podobnych sprawach. W obu przypadkach chodziło o włączanie muzyki nadawanej przez radio oraz z płyt CD – przy okazji prowadzenia czynności związanych z działalnością biznesową. Jeden proces dotyczył włoskiego dentysty puszczającego płyty w czasie, gdy leczył pacjentów, a drugi irlandzkich hotelarzy, umieszczających w pokojach radioodbiorniki i telewizory. Trybunał określił kryteria, jakimi powinny kierować się sądy, orzekając w sprawach dotyczących wnoszenia opłat za odtwarzanie muzyki w miejscach prowadzenia działalności zarobkowej¹⁷.

Sprawa C-135/10¹⁸ dotyczyła gabinetu dentystycznego i w toku rozpatrywania pytania prejudycjalnego stwierdzono między innymi, że aby odtwarzanie utworów można było określić jako publiczne udostępnianie, musi być one skierowane do „znacznej liczby potencjalnych odbiorców”, a poza tym osoby te nie mogą być jedynie przypadkowo „uchwycone”, a raczej powinny stanowić grupę docelową przedsiębiorcy. Zauważono następnie, że klienci przebywający w gabinecie stanowią ograniczony krąg osób, a poza tym dentysta nie może rozsądnie oczekiwać wzrostu liczby pacjentów, ani wyższego zarobku w skutek słuchania audycji radiowych podczas wykonywania usługi. Odtwarzanie utworów poprzez program radiowy stanowi uprzyjemnienie czasu pracy dentysty, a klienci stają się słuchaczami jedynie przy okazji i nie mają wpływu na rodzaj repertuaru. Ponadto doświadczenie życiowe stanowi, że fakt odbioru audycji radiowych w gabinecie lekarskim nie stanowi kryterium wyboru, u którego dentysty chcemy leczyć zęby.

Zupełnie odmiennie Trybunał ocenił stan faktyczny w sprawie C-162/10¹⁹, dotyczącej irlandzkich hotelarzy. Według Trybunału klientów hotelu można nazwać publicznością, ponieważ stanowią oni nieokreśloną, większą grupę osób, dla których możliwość odbioru programów radiowo-telewizyjnych w pomieszczeniach hotelowych stanowi bardzo często kryterium wyboru oferty. Przedsiębiorcy wyposażają zatem świadomie pokoje hotelowe w odbiorniki, a klienci są dla nich grupą docelową, której umożliwiają

obiór sygnału. Można zatem hotelarzy określić „użytkownikami dokonującymi publicznego udostępniania w rozumieniu art. 8 dyrektywy 2006/115²⁰” i są zatem zobowiązani do uiszczania godziwego wynagrodzenia za odtwarzanie nadawanego fonogramu, niezależnie od wynagrodzenia uiszczanego przez nadawcę.

W dwóch powyższych orzeczeniach Trybunał nakreślił kryteria, jakie powinny być brane pod uwagę przy ocenie, czy mamy do czynienia z użytkowaniem prywatnym, czy publicznym oraz wyraźnie określił, że należy różnicować sytuację użytkowników odbiorników radiowych i telewizyjnych. Nie powinno się dopuszczać domniemania stosowanego przez organizacje zbiorowego zarządzania, że samo posiadanie urządzenia w lokalu, w którym przedsiębiorca prowadzi działalność łączy się z osiągnięciem dodatkowych korzyści materialnych. W przypadku niepowodzenia w przeprowadzeniu dowodu na istnienie okoliczności negatywnych i uznania, że naruszone zostały warunki licencji ustawowej zawartej w art. 24 ust. 2 Ustawy, stosownym wynagrodzeniem, przewidzianym przez art. 79 Ustawy, jest takie wynagrodzenie, które autor otrzymałby, gdyby osoba naruszająca jego prawa zawarła umowę o korzystanie w zakresie dokonanego naruszenia. W związku z tym stosuje się stawki przewidziane w tabelach wynagrodzeń organizacji zbiorowego zarządzania adekwatne dla pola eksploatacji publicznego odtwarzania.

Według danych z 2010r.²¹ do ZAIKS-u wpłynęło 74, 5 mln zł z tytułu publicznego wykonania i odtwarzania utworów. Przykładowo 85 zł miesięcznie płaci pięciogwiazdkowy hotel za odtwarzanie muzyki w lobby, a 71, 75 zł miesięcznie powinien wydać mały gabinet stomatologiczny w Warszawie za puszczanie muzyki z repertuaru ZAIKS (ZAIKS reprezentując twórców obsługuje 95% rynku muzycznego). Nadmienić należy, że do jednego przedsiębiorcy – użytkownika muzyki – może zgłosić się z żądaniem zawarcia umowy i uiszczaniem opłaty z tytułu publicznego odtwarzania nie tylko Stowarzyszenie Autorów ZAIKS, ale także Stowarzyszenie Artystów Wykonawców SAWP oraz Związek Producentów Audio Video ZPAV. Nie ma znaczenia, czy nagranie to odtwarzane jest z nośnika (CD, kasecie, itp), czy też z innego źródła, np. z radia czy Internetu. Na podstawie obowiązujących przepisów oraz utrwalonej praktyki za muzykę odtwarzaną w miejscu publicznie dostępnym należy uiszczać opłaty niezależnie od nośnika, czy źródła z którego ona pochodzi, chyba że odtwarzanie następuje w ramach licencji ustawowej z art. 24 ust. 2 Ustawy.

III. Repartycja opłat pobieranych za kopiowanie utworu na licencji ustawowej.

Godziwa rekompensata z tytułu prywatnego użytku chronionego utworu ma na celu naprawienie potencjalnych strat majątkowych twórcy. Rozwój technologii powoduje, że coraz łatwiej jest utwór kopiować i dzielić się nim, a zatem zakłada się, że straty twórców także ulegają zwiększeniu.

Ustawodawca wprowadził zatem mechanizm ochrony interesów: autora utworu, wykonawcy, producenta, czy wydawcy. Opłaty pobierane za pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania – po potrąceniu kosztów wykonywania zbiorowego zarządu

¹⁷ Gazeta Prawna 21 marca 2012r. http://serwisy.gazetaprawna.pl/prawoautorskie/artykuly/604325,kiedy_maly_przedsiębiorca_nie_musi_placic_tantiem.html

¹⁸ www.curia.europa.eu

¹⁹ www.curia.europa.eu

²⁰ Art. 8 dyrektywy 2006/115/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, www.eur-lex.europa.eu

²¹ Źródło: Gazeta Prawna z 21 marca 2012, http://serwisy.gazetaprawna.pl/prawoautorskie/artykuly/604325,kiedy_maly_przedsiębiorca_nie_musi_placic_tantiem.html

i kosztów samego procesu podziału – podlegają repartycji. Zasady podziału tych opłat zawarte zostały w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 2 czerwca 2003r. (Dz. U. nr 105, poz. 991) oraz w regulaminach repartycji wynagrodzeń poszczególnych organizacji: twórców, artystów wykonawców, wydawców i producentów.

Według wymienionego Rozporządzenia do pobierania opłat od magnetofonów, magnetowidów i innych podobnych urządzeń oraz od związanych z nimi czystych nośników – uprawnione są na rzecz: twórców Stowarzyszenie Autorów ZAIKS, artystów wykonawców Stowarzyszenie Artystów Wykonawców Utworów Słownych i Słowno – Muzycznych SAWP, producentów fonogramów i wideogramów Związek Producentów Audio-Video ZPVP. Do podziału opłat uprawnione są te same organizacje z tym, że opłaty od magnetowidów i podobnych urządzeń oraz związanych z nimi czystych nośników – pobrane zostają przez ZAIKS na rzecz twórców dzieli Stowarzyszenie Filmowców Polskich. W zakresie urządzeń reprograficznych, czyli kserokopiarek, skanerów i innych podobnych urządzeń oraz czystych nośników z nimi związanych – do pobierania i podziału opłat upoważnione są dwie organizacje. Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych KOPIPOL działa na rzecz twórców, a w imieniu wydawców występuje Stowarzyszenie Autorów i Wydawców Polska Książka. Niektóre z upoważnionych organizacji zamieściły na swoich stronach internetowych uszczegółowienie procedury pobierania i podziału zainkasowanych opłat z tytułu „godziwej rekompensaty” za dozwolony użytek prywatny.

1. Podział opłat pobranych od producentów i importerów magnetofonów, magnetowidów i innych podobnych urządzeń oraz czystych nośników z nimi związanych

Pośród organizacji upoważnionych do pobierania i podziału przedmiotowych opłat jedynie Związek Producentów Audio Video posiada na swojej stronie²² regulamin repartycji wpływów za dozwolony użytek prywatny, w którym odwołuje się także do Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 2 czerwca 2003 r. (Dz. U. nr 105, poz 991). Związek ustalił koszty administracyjne inkasa na 17,5%, które potrącają się z kwot przeznaczonych do podziału. Dodatkowo ZPAV pomniejsza wpływy o 8%, tworząc „zabezpieczenie ewentualnych roszczeń podmiotów uprawnionych, a nieznanych w chwili dokonywania danego rozliczenia”. Zgodnie z § 5 Regulaminu podział środków dokonywany jest proporcjonalnie do zakresu wykorzystania repertuaru zgodnie ze wzorem: „ $np. = up * N$ ”, gdzie: **np** – oznacza kwotę należną poszczególnym uprawnionym producentom fonograficznym; **up** – udział producenta w rynku fonogramów i wideogramów muzycznych, określony zgodnie z odrębnym regulaminem; **N** – oznacza kwotę do podziału pomiędzy uprawnionych”. Udział producenta w rynku fonogramów i wideogramów ustalany jest na podstawie udokumentowanych oświadczeń zainteresowanych firm.

Stowarzyszenie Autorów ZAIKS zamieściło Regulamin repartycji wynagrodzeń autorskich pobieranych na podstawie umów licencyjnych. Zgodnie z § 36 Regulaminu „podział wynagrodzeń

autorskich za wykorzystanie utworu w ramach własnego użytku osobistego regulują zasady podziału, stanowiące załącznik do niniejszego Regulaminu”. Załącznika nie zamieszczono na stronie www, a w rozmowie telefonicznej z przedstawicielem ZAIKS dowiedziałam się, że nie jest to dokument jawny, gdyż „zawiera informacje, stanowiące tajemnicę handlową”. Także na stronach Stowarzyszenia Artystów Wykonawców SAWP²³ oraz Stowarzyszenia Filmowców Polskich nie ma informacji o zasadach podziału wpływów, stanowiących rekompensatę za dozwolony użytek osobisty.

2. Podział opłaty reprograficznej oraz opłat pobranych od producentów i importerów kserokopiarek, skanerów magnetowidów i innych podobnych urządzeń oraz czystych nośników z nimi związanych

Do pobierania i podziału przedmiotowych opłat upoważnione są dwie organizacje – na rzecz twórców Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych KOPIPOL, a na rzecz wydawców Stowarzyszenie Autorów i Wydawców Polska Książka. Obydwie organizacje zamieściły na swoich stronach regulaminy podziału zgromadzonych środków, a KOPIPOL – dodatkowo szczegółowo opisuje procedurę badań statystycznych, prowadzonych w celu ustalenia udziału w rynku wydawniczym poszczególnych przedsiębiorców.

SAiW Polska Książka w kwestii repartycji odsyła do regulaminu i zasad ustalanych przez Zarząd Stowarzyszenia w odniesieniu do każdej puli podlegającej podziałowi. Stowarzyszenie przewiduje dwa rodzaje repartycji – przeprowadzaną w trybie bezpośrednim i pośrednim, przy czym zasadą jest repartycja bezpośrednia na rzecz uprawnionych wydawców. Wyjątek stanowi repartycja pośrednia, która „wiąże się z ustaleniem celu, na który środki miałyby być przekazywane i zasad partycypacji wydawców w tej puli środków”²⁴. Repartycja w tym trybie może być prowadzona na przykład w sytuacji, gdy podział określonych kwot w drodze repartycji bezpośredniej byłby niemożliwy lub ekonomicznie nieuzasadniony. Przy przeprowadzaniu repartycji bezpośredniej konieczne jest ustalenie struktury kopiowania utworów, aby określić, które z nich są najczęściej kopiowane. Finalnie ustala się udział poszczególnych wydawców „przy uwzględnieniu charakterystyki ich produkcji wydawniczej na tle wskaźników struktury kopiowania”²⁵. Na początku swojej działalności organizacja przyjmowała do repartycji wskaźniki struktury, opracowane przez zagraniczne stowarzyszenia, zakładając, że w Polsce wyniki badań kształtowałyby się podobnie. Przykładowo przyjęto, że 76,5% wydawnictw książkowych to podręczniki akademickie i inne książki naukowe, 10,8% to pozycje popularnonaukowe i literatura faktu. W kategorii wydawnictw prasowych 36,6% stanowi prasa naukowa, a prasa codzienna to 10,2%²⁶. W późniejszym okresie wskaźniki ustalano już na podstawie wyników badań statystycznych.

SAiW Polska Książka jako jedyna organizacja zbiorowego zarządzania pokusiła się o ujawnienie konkretnych kwot, które zostały zainkasowane, a następnie podzielone. Dane dotyczą inkasa z lat: 2003, 2004-2005 i 2006. W 2003 r. kwota przeznac-

²³ www.sawp.pl

²⁴ www.polskaksiazka.pl

²⁵ Tamże.

²⁶ Więcej danych w zestawieniach na stronie SAiW Polska Książka www.polskaksiazka.pl

²² www.zpav.pl

czona do repartycji wyniosła 443.612,20 zł, z czego wypłacono jedynie 30.902,32 zł, a pozostałe środki zostały przeznaczone do rozdysponowania i wypłacenia w ramach repartycji inkasa za rok 2006. Inkaso z lat 2004-2005 wyniosło 1.917.247,28 zł, z czego wypłacono 735.862,48 zł. O podziale kwot zebranych w 2006 r. zamieszczono jedynie informację o sumie inkasa 1.229.563,26 zł, natomiast zabrakło już danych o kwotach, które Stowarzyszenie wypłaciło uprawnionym podmiotom. Informacji z lat kolejnych już nie zamieszczono.

Na stronie Stowarzyszenia Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych KOPIPOL w Kielcach²⁷ zamieszczono wyniki badań statystycznych i zasady repartycji opłat reprograficznych od importerów oraz producentów urządzeń reprograficznych i czystych nośników, przeznaczonych do kopiowania utworów chronionych w ramach własnego użytku osobistego. Inkaso i podział tych opłat zostają dokonywane na podstawie art.20 Ustawy. Wraz z opłatami reprograficznymi dokonywany jest podział wynagrodzeń twórców utworów naukowych i technicznych, inkasowanych z tytułu zwielokrotniania w ramach dozwolonego użytku ich utworów przez przedsiębiorstwa sporządzające odpłatnie kopie tych utworów na zlecenie osób trzecich. Podstawę tego inkasa i repartycji stanowi art.20¹ Ustawy. Stowarzyszenie zakłada, że nie ma możliwości wskazania, które konkretnie utwory są przedmiotem zwielokrotniania, ani ile dokładnie wykonano kopii dzieła – można te dane określić jedynie w przybliżeniu, a zatem procedura podziału wynagrodzeń rozpoczyna się od badań statystycznych wykonywanych na zlecenie Stowarzyszenia przez firmę wyłonioną w drodze przetargu.

Do badań typuje się kilkadziesiąt punktów ksero w dużych miastach, będących równocześnie miastami akademickimi. Ostatnie wyniki badań, jakie zamieszczono na stronie KOPIPOL, pochodzą z lat 2006 – 2007 i dotyczą punktów kserograficznych wybranych w Poznaniu, Wrocławiu, Warszawie, Łodzi i Krakowie. Typowanie do badań punktów kserograficznych jest wielostopniowe²⁸ i polega w pierwszej kolejności na wykonaniu spisu wszystkich ogólnodostępnych punktów kserograficznych na uczelniach oraz spisu takich punktów na terenie wylosowanych obszarów miasta (centrum i peryferie). W wyniku losowań do badań przeznaczają się 100 punktów na terenie miasta (w tym 40 w centrach) oraz 100 punktów na uczelniach. Według danych Stowarzyszenia „jako materiał badawczy przyjęto wszystkie materiały, zarówno w formie papierowej, jak i elektronicznej, które były skopioowane lub zakupione jako kopie w losowo dobranych okresach półgodzinnych w wylosowanych punktach kserograficznych”. Na podstawie wyników badań ustala się części zebranych opłat przypadające właściwym organizacjom zbiorowego zarządzania na podstawie rozporządzeń Ministra Kultury²⁹, a KOPIPOL zajmuje się podziałem części opłat przypadających na utwory naukowe i techniczne. Podział następuje zgodnie z ustalonym w badaniach udziałem utworów poszczególnych wydawnictw. W celu „uwzględnienia przy dokonywaniu podziału, aby kwoty wypłacane twórcom przedstawiały realną wartość” – organizacja

określa próg procentowy w udziale, który musi zostać przekroczony, aby wydawca został uwzględniony w podziale opłat. Według danych KOPIPOL w repartycji w roku 2010 r. (podział opłat za lata 2006-2007³⁰) brało udział trzynastcie wydawnictw naukowo-technicznych, w tym: PWN (23,828%), Wydawnictwo C.H. Beck (10,607%), Wydawnictwo Literackie (5,875%), Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego (5,328%), Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej (4,881%) i inne. Dopiero po ustaleniu stawki wydawnictw, Zarząd KOPIPOL zwraca się do nich o informację o autorów utworów wydanych w okresie objętym badaniem, celem naliczenia twórcom przypadających im części opłat. O dokonanych naliczeniach wynagrodzeń organizacja zawiadamia bezpośrednio konkretnych autorów, a także zamieszcza odpowiednie ogłoszenie w prasie i w Internecie. Niepodjęte przez twórców kwoty „pozostają na wydzielonym rachunku, do upływu terminu przedawnienia”.

W konsekwencji przeprowadzenia opisanej powyżej procedury pieniądze mogą zostać wypłacone temu autorowi, którego utwór został opublikowany w konkretnym okresie przez wydawcę uwzględnionego w zestawieniu wydawnictw, biorących udział w repartycji zainkasowanych opłat.

IV. Podsumowanie

Poprzez instytucję licencji ustawowych ograniczony zostaje wynikający z art.17 Ustawy monopol autorski, czyli wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu. Na podstawie licencji ustawowej można z utworu korzystać bez konieczności uzyskania zgody autora. Ingerencja w prawa wyłączne twórcy ma za zadanie pogodzić indywidualny interes uprawnionego z interesem społecznym, jakim jest powszechny dostęp do dóbr kultury. Ustawodawca, zapewniając formy dozwolonego użytku utworu wprowadził równocześnie mechanizm ochrony interesów: autora utworu, wykonawcy, producenta oraz wydawcy. Opłaty pobierane za pośrednictwem organizacji zbiorowego mają stanowić „godziwą rekompensatę” z tytułu prywatnego użytku chronionego utworu poprzez naprawienie potencjalnych strat majątkowych twórcy. Rozwój technologii powoduje, że coraz łatwiej jest zwielokrotnić egzemplarze utworu, a zatem zakłada się, że straty twórców także ulegają zwiększeniu.

Należy jednak zwrócić uwagę po pierwsze na brak transparentności w naliczaniu, pobieraniu oraz redystrybucji tych opłat, a po drugie – godziwa rekompensata powinna mieć związek z rozmiarem poniesionej przez podmioty uprawnione straty. Na dzień dzisiejszy działa natomiast mechanizm, pozwalający na pobieranie opłat niejako „z góry” i od wszystkich użytkowników utworów czy to muzycznych, czy wydanych drukiem – zakłada się bowiem, że urządzenie reprograficzne lub czysty nośnik zostaną wykorzystane do kopiowania chronionych utworów. Podobne „domniemanie winy” ma miejsce w przypadku odtwarzania muzyki w miejscu prowadzenia działalności gospodarczej. Opłaty pobierane w imieniu twórców od „wszystkich” trafiają następnie do „niektórych”. Organizacje zbiorowego zarządzania niechętnie dzielą się informacjami na temat zebranych

³⁰ Nasuwa się pytanie, dlaczego repartycja odbywa się z takim opóźnieniem i czy odsetki także podlegają podziałowi.

²⁷ www.kopipol.pl

²⁸ www.kopipol.pl

²⁹ Rozp. z dnia 2 czerwca 2003r. w sprawie określenia kategorii urządzeń i nośników służących do utrwalania utworów oraz opłat od tych urządzeń i nośników z tytułu ich sprzedaży przez producentów i importerów (Dz.U. nr 105, poz 991) oraz Rozp. z dnia 27 czerwca 2003r. w sprawie opłat uiszczanych przez posiadaczy urządzeń reprograficznych (Dz.U. nr 132, 1232).

nych kwot i sposobu ich redystrybucji, co nie wydaje się być właściwe w połączeniu z naciskami na poszerzenie zakresu urządzeń i wysokości opłat za dozwolony użytek osobisty. Jeszcze w 2009 r. do Ministra Kultury wpłynął od stowarzyszeń zrzeszających wydawców utworów drukowanych wnioszek w sprawie zmiany treści załącznika nr 3 do Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 2 czerwca 2003 r. (Dz. U. nr 105, poz. 991). Zmiana miała polegać na objęciu opłatą reprograficzną także: cyfrowych aparatów fotograficznych, telefonicznych aparatów fotograficznych (stawka 1%), urządzeń umożliwiających dostęp do sieci w tym routerów domowych, modemów ADSL, kart sieciowych i innych (stawka 0,05%). W odpowiedzi Ministerstwo przygotowało projekt zmiany rozporządzenia, przyjmując uzasadnienie stowarzyszeń, że „rozwój technologii cyfrowych stworzył nowe i łatwo dostępne możliwości korzystania z utworów chronionych prawem autorskim bez zgody twórców i innych podmiotów uprawnionych”³¹. Przeciwnicy zmian argumentowali, że aparat fotograficzny jest urządzeniem powołanym do innych funkcji, niż kopiowanie książek. Finalnie nowe urządzenia nie znalazły się na liście zawartej w załączniku nr 3 do Rozporządzenia, co zgadza się ze zdrowym rozsądkiem, mówiącym, że praktyka kopiowania książek, czy prasy za pomocą aparatu fotograficznego nie jest zjawiskiem zakrojonym na szeroką skalę i nie wiąże się tym samym z wyrządzaniem strat majątkowych podmiotom uprawnionym.

Organizacje zbiorowego zarządzania uprawnione są ustawowo do reprezentowania praw wszystkich twórców - tych będących członkami organizacji oraz niezrzeszonych. W imieniu obydwu grup podmiotów pobierane są także opłaty, które następnie trafiają jedynie do niektórych uprawnionych. Organizacje dysponują zainkasowanymi pieniędzmi dość dowolnie. Według zasad repartycji opłat reprograficznych przyjętych przez stowarzyszenia – większość kwot trafia do niewielkiej grupy twórców. Pamiętać należy, że pieniądze mogą zostać wypłacone temu autorowi, którego utwór został opublikowany w okresie prowadzenia badań statystycznych, przez wydawcę uwzględnionego w zestawieniu wydawnictw, biorących udział w repartycji zainkasowanych opłat. Wydaje się, że taki model podziału narusza zasadę jednakowego traktowania podmiotów uprawnionych wyrażoną w art. 106 ust. 1 Ustawy³², prowadząc do przekierowania zgromadzonych środków do wąskiego grona autorów, a pozbawiając rekompensaty większą grupę reprezentowanych podmiotów.

W mojej opinii istnieje potrzeba dyskusji na temat skali korzystania z licencji ustawowych i odpowiedzi na pytanie, czy jest realizowana idea ich zastosowania, czyli uzasadniony społecznie cel poszerzania dostępu do dóbr kultury. U źródeł powstania pojęcia dozwolonego użytku osobistego było założenie, że monopol prawno-autorski nie będzie wkraczał w prywatne użytkowanie rozpowszechnionego utworu. W rzeczywistości mamy do czynienia z procesem penalizacji korzystania z twórczości, związanej zwłaszcza ze środowiskiem internetowym. Pojawiają się także głosy o konieczności wprowadzenia ograniczeń dozwolonego użytku w postaci zgody na kopiowanie jedynie określonej ilości stron książki. Czy zatem osoba fizyczna może faktycznie

swobodnie korzystać z utworu na podstawie licencji ustawowych? Czy mamy sytuację taką, że za to co nazywa się powszechnie „piractwem” użytkownik faktycznie zapłaci uiszcząca? I do kogo ta zapłata trafia? Organizacje reprezentujące uprawnionych podnoszą, że wraz z rozwojem technologii straty twórców także ulegają zwiększeniu. Wydaje się, że za taką argumentacją powinny iść podane do publicznej wiadomości konkretne dane i porównanie wyliczeń na przestrzeni lat. Nawet jeśli obowiązek uiszczania opłat, stanowiących „godziwą rekompensatę” dla twórców nie powinien zostać zniesiony, to przynajmniej należy zadbać o maksymalny stopień przejrzystości procesu: naliczenia, pobierania i podziału zainkasowanych kwot. Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie szczegółowego zakresu rocznego sprawozdania z działalności organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi (Dz.U.2011 nr 88 poz.497) określono szczegółowo zakres wymaganych informacji. W jaki sposób realizacja nałożonych na organizacje obowiązków przełoży się na transparentność realizacji ustawowych uprawnień stowarzyszeń oraz na dostępność do danych, można się będzie przekonać dopiero za jakiś czas.

Abstract

In the article, “Collection fees”, Edyta Adamczyk examines the issue of collection fees by collective management organizations, which are a form of compensation for the fair use of protected works. In particular, the author is interested in reprographic fees collected from holders of reprographic equipment (conducting any economic activity), and from manufacturers and importers for sales of devices and carriers that are used to record artistic works.

Additionally, she characterises the rules for the disclosure requirement, as defined in the Article 105, paragraph 2 of the Act. The separate sub-sections are devoted to the issues relating to: levying the charges in excess of the statutory license to perform the work publicly, the distribution of fees collected from producers and importers of tape recorders, video recorders and other equipment and blank carriers related to them, the repartition of fees charged for copying work, which is on the statutory license. In the opinion of the author there is a need for a discussion on the scale of licensing laws application and to answer the question whether the idea of their application is implemented, namely – socially legitimate goal of respecting the access to cultural achievements.

³¹ Propozycja nowelizacji zał. 3 do Rozporządzenia z dnia 2.06.2003r. dostępna na stronie Ministerstwa www.mkidn.gov.pl

³² Art. 106 ust. 1 Ustawy - Organizacja zbiorowego zarządzania jest obowiązana do jednakowego traktowania praw swoich członków oraz innych podmiotów przez siebie reprezentowanych w zakresie zarządzania tymi prawami lub dochodzenia ich ochrony.